

The Role of Demographic Characteristics of Football Spectators on the Control of their Violent Behavior

Received: 05, November, 2022

Accepted: 12, December, 2022

Article type: Research Article

PP: 29-62

DOI:

[10.22034/entezam.2023.1273102.2499](https://doi.org/10.22034/entezam.2023.1273102.2499)

Gholamreza Moradi

Assistant Professor, Department of Physical Education, Amin Police University, Tehran, Iran (Corresponding Author). Email: gms.moradi@gmail.com

Reza Abdul Rahmani

Associate Professor, Department of Social Sciences, Amin Police University, Tehran, Iran. Email: rar0664@yahoo.com

Hossein Taheri

Assistant Professor, Department of Physical Education, Amin Police University, Tehran, Iran. Email: hoseintaheri1363@chmail.ir

Korosh Hashmati

MA in Special Police, Amin Police University, Tehran, Iran. Email: k.salemi@yahoo.com

Abstract

Background and objectives: The violent behavior of the spectators is one of the most important issues for the organizers of the popular and exciting football matches, which occurs under the influence of various conditions and may have irreparable consequences. Therefore, the aim of the present study is to investigate the effect of demographic characteristics of football spectators on the control of their violent behavior.

Method: In terms of its objectives the current research is of an applied type and in terms of method and nature it is descriptive and survey type. The statistical population included two parts. The first part includes all football spectators in the year 2018-2019, which was considered to be 100,000 people on average, and the sample size of 200 people was calculated using Morgan's table. The second part included the employees of the special police unit of Tehran for about 370 people, 184 of whom were selected for the statistical sample and completed the researcher-made questionnaire whose validity (face and content) and reliability were confirmed. Binomial, U-Man-Whitney and Wilcoxon statistical tests were also used for data analysis.

Findings: The findings of the research test showed that from the point of view of football spectators and special police unit employees, demographic characteristics including age, marital status, job, education, residence and geographical region play an effective and significant role in controlling the violent behavior of spectators (Sig=0.000). However, there is a significant difference between the two groups of special police unit employees and spectators regarding the intensity of the influence of marital demographic factors (Sig = 0.09), place of residence (Sig = 0.38) and geographic region (Sig = 0.12).

Results: According to the obtained findings, for the effective control of sports gatherings, it is necessary for the authorities to consider the demographic characteristics of the spectators and plan and implement appropriate control measures accordingly.

Keywords: Demographics, Sports gatherings, Crowd control, Spectators, Special unit.

نقش ویژگی‌های جمعیتی-شناختی تماشاگران فوتبال بر کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز آنان

چکیده

زمینه و هدف: رفتار خشونت‌آمیز تماشاگران از جمله مهم‌ترین مسائل برای مسئولین برگزاری مسابقات رشته پرطرف‌دار و مهیج فوتبال است که تحت تأثیر شرایط مختلف بروز می‌کند و ممکن است تبعات جبران‌ناپذیری را به دنبال داشته باشد؛ بنابراین هدف از مطالعه حاضر، بررسی تأثیر ویژگی‌های جمعیتی-شناختی تماشاگران فوتبال بر کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز آنان است.

روش: پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش و ماهیت، توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری شامل دو بخش بود؛ بخش اول شامل همه تماشاگران فوتبال در سال 1398-1399 است که به‌طور میانگین، 100 هزار نفر در نظر گرفته شد و با استفاده از جدول مورگان حجم نمونه 200 نفر محاسبه شد؛ بخش دوم نیز شامل کارکنان یگان ویژه تهران به تعداد حدود 370 نفر بود که 184 نفر از آن‌ها برای نمونه آماری انتخاب شدند و پرسش‌نامه محقق‌ساخته‌ای که روایی (صوری و محتوایی) و پایایی آن مورد تأیید قرار گرفته بود را تکمیل کردند. همچنین برای تحلیل داده‌ها از آزمون‌های آماری دوجمله‌ای، یو من ویتنی و ویلکاکسون استفاده شد.

یافته‌ها: یافته‌های آزمون پژوهش نشان داد که از دیدگاه تماشاگران فوتبال و کارکنان یگان ویژه، ویژگی‌های جمعیتی-شناختی شامل سن، تأهل، شغل، تحصیلات، محل سکونت و منطقه جغرافیایی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران نقش مؤثر و معنی‌داری دارد ($Sig = 0/000$). هرچند در خصوص شدت تأثیر عوامل جمعیتی-شناختی تأهل ($Sig = 0/09$)، محل سکونت ($Sig = 0/38$) و منطقه جغرافیایی ($Sig = 0/12$) بین دو گروه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران نیز تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

نتیجه‌گیری: با توجه به یافته‌های به‌دست‌آمده، برای کنترل مؤثر اجتماعات ورزشی لازم است مسئولان ویژگی‌های جمعیتی-شناختی تماشاگران را مدنظر قرار دهند و متناسب با آن‌ها اقدامات کنترلی مناسب را برنامه‌ریزی و اجرا کنند.

کلیدواژه‌ها: جمعیتی-شناختی، اجتماعات ورزشی، کنترل اجتماعات، تماشاگر، یگان ویژه.

دریافت: 1401/08/15

پذیرش: 1401/09/21

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

صص: 29-62

شناسه دیجیتال (DOI):

[10.22034/entezam.2023.1273102.2499](https://doi.org/10.22034/entezam.2023.1273102.2499)

غلامرضا مرادی

استادیار گروه تربیت‌بدنی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران (نویسنده مسئول). رایانامه:

gms.moradi@gmail.com

رضا عبدالرحمانی

دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران. رایانامه:

rar0664@yahoo.com

حسین طاهری

استادیار گروه تربیت‌بدنی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران. رایانامه:

hoseintaheri1363@chmail.ir

کوروش حشمتی

کارشناس ارشد یگان ویژه، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران. رایانامه:

k.salemi@yahoo.com

امروزه با رشد سریع جامعه و ازدحام جمعیت، بسیاری از مسائل همانند مسابقه فوتبال می‌تواند سبب تحریک عده‌ای و بروز اجتماعات شود که در صورت عدم کنترل مناسب خسارت زیادی به بار می‌آورد. نمونه‌ای از این‌گونه ناآرامی‌ها، کنش‌های تخریبی در میدان‌های ورزشی است که در آن تماشاگران فوتبال ورزشگاه‌ها را به دلیل گمنامی و دارا بودن هیجان‌ات بالا و احساسی به صحنه کارزار علیه یکدیگر تبدیل می‌نمایند (کوراکیسی¹، 1998، ص 196؛ صدیق سروستانی، 1381، ص 74) و با دست‌زدن به کنش‌های جمعی تخریبی نه تنها آسیب‌های زیادی به اموال عمومی وارد می‌سازند (مرادی سیاستر، عبدالرحمانی، پرویزی و محمودی، 1397، ص 221)، بلکه امنیت عمومی، اقتدار پلیس و نیروهای امنیتی را نیز به چالش می‌کشند (کوهی، 1397، ص 3). هراندازه مسابقه از توازن و تاکتیک و تکنیک بیشتری برخوردار باشد، هم لذت‌بخش‌تر است و هم مانع بروز خشونت در صحنه مسابقه می‌شود. در غیر این صورت نارضایتی از صحنه مسابقه، اوج می‌گیرد و چون تماشاگران به ناهماهنگی‌های مسابقه پی می‌برند، نارضایتی خود را به شکل اعتراض، تعرض، جبهه‌گیری، درگیری، زدوخورد و... بروز می‌دهند تا آنجا که برخی از متخصصان، چنین رخدادهایی را به سرشت این ورزش جمعی نسبت می‌دهند. همچنین برخی صاحب‌نظران بر این باورند که بروز درگیری و خشونت در فوتبال بازتابی از شرایط فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جامعه است (حسنی اردبیلی، 1393، ص 4). کشور ایران نیز در یکی دو دهه گذشته و به‌خصوص چند سال اخیر به دلیل بالا رفتن تب ورزش فوتبال در بین همه گروه‌های جامعه، به دلیل حضور در مسابقات جام جهانی و همچنین لیگ برتر با این معضل اجتماعی روبه‌رو بوده است؛ که نگاه متخصصان دانشگاهی و انتظامی به این‌گونه رفتارها معطوف شده است. از دیدگاه بین‌المللی نیز اهمیت مسابقات ورزشی به گونه‌ای است که امروزه استادیوم‌ها به صحنه رقابت سیاسی و معیار و محکی برای ارزیابی عملکرد مدیران اجرایی تبدیل شده و از این نظر نیز رقابت‌های ورزشی برای

مدیران و مجریان ارشد برگزاری مسابقات ورزشی حائز اهمیت فراوان است (ولی‌زاده، 1397، ص 27 و نقوی و خادم، 1401، ص 212).

در ایران نیز با توجه به استقبال جوانان متعصب با سطح تحصیلات و پایگاه اقتصادی - اجتماعی پایین از برخی رقابت‌ها، معمولاً در لیگ‌های مختلف ورزشی به‌ویژه لیگ برتر فوتبال، هرساله شاهد نمونه‌هایی از اوباشگری، پرخاشگری، ضرب‌وجرح و همچنین آسیب به اموال عمومی و بیت‌المال هستیم. از طرفی نفوذ جریان‌های غیرورزشی که با سوءاستفاده از پتانسیل جمعیت تماشاگران (با برنامه‌ریزی یا بدون برنامه‌ریزی قبلی) و به‌کار بردن شعارهای سیاسی، تجزیه‌طلبانه، قوم‌گرایانه و همین‌طور استفاده از نمادهای خارج از عرف و قانون و گاهی اهتزاز پرچم کشورهای بیگانه و همراهی عده‌ای ناآگاه و آلت دست قرار گرفتن ایشان می‌تواند منشأ بسیاری از اتفاقات در داخل و بیرون ورزشگاه‌ها باشد (کوهی، 1397، ص 3). دامنه تجلی و بروز پرخاشگری در عرصه ورزش، به عوامل مختلفی بستگی دارد که در این میان می‌توان به فراوانی شکل‌گیری و بروز ناکامی و آستانه تحمل افراد در جامعه اشاره کرد. این رویکرد معتقد است میزان رویدادهایی که منجر به ناکامی می‌شوند و نیز دامنه انتظارات فرد در مقابل مجازاتی که به رفتار پرخاش‌جویانه تعلق می‌گیرد، با هم در ارتباط‌اند. احساس ناکامی و سرخوردگی در صورتی که بر اثر عدم دسترسی به اهداف و مقاصد فردی باشد، در انجام رفتارهای تخریبی می‌تواند مؤثر باشد. علاوه بر این، همان‌طور که نظریه‌ها نیز تأیید می‌کنند، شکست و ناکامی تیم موردنظر فرد، اگر با احساس اجحاف همراه باشد، احتمال انجام رفتار خشونت‌آمیز تخریبی تماشاچیان را افزایش می‌دهد (نیکلسون¹، 2017، ص 13). در صورت عدم کنترل به‌موقع اجتماعات، به اموال عمومی و خصوصی مردم خسارت‌های زیادی وارد می‌شود. اولین اقدام برای شکل‌گیری اجتماعات که مراحل بعدی را به‌وجود می‌آورد، درگیری‌های لفظی و فیزیکی افراد با یکدیگر و یا با مأمورین است که در این حالت، افراد حالت تهاجمی گرفته و به سمت مأمورینی که برای در دست گرفتن اوضاع وارد عمل شدند

1- Nicholson

سنگ و یا هر شیء دیگری را پرتاب می‌کنند، اجتماعات سپس به افراد و خودروهایی که با آن‌ها هماهنگ نیستند حمله نموده و اقدام به شکستن شیشه‌ها و تخریب اموال عمومی و خصوصی می‌کنند، در این مرحله، اجتماعات به اوج عمل خود رسیده و اقدام به بستن خیابان‌ها و معابر و استفاده از حریق جهت مقابله با نیروهای پلیس می‌نمایند (لوبون¹، 1395، ص 67). اواخر دهه 1960 میلادی پژوهشگران و نظریه‌پردازان، تبیین‌ها و تفسیرهای گوناگونی دربارهٔ اوباشگری و خشونت تماشاگران مسابقات فوتبال مطرح کردند که گسترهٔ آن از دگرگونی‌های کلان اجتماعی تا عوامل خرد را در برمی‌گیرد. بر همین اساس از اواخر دهه 1970 و اوایل دهه 1980 با گسترش تدریجی خرده‌فرهنگ طرفداری و تماشاگری در ورزش فوتبال و شکل‌گیری انگاره‌های اوباشگرایانه، مراکز علمی و دانشگاهی در کشورهای اروپایی به‌گونه‌ای جدی به بحث‌های نظری دربارهٔ خشونت و پرخاشگری پرداختند (جهانگیری، 1395، ص 2).

بیشتر مطالعات انجام‌شده در زمینهٔ رفتار تماشاگران به بررسی علل و عوامل پرخاشگری و رفتارهای نابهنجار از منظرهای مختلف پرداخته‌اند. در نتیجهٔ این مطالعات، پژوهشگران بروز رفتارهای پرخاشگرانه تماشاگران را یک پدیدهٔ چند علتی دانسته و آن را معلول عوامل مختلف می‌دانند که لازم است در تحقیقات مختلف این عوامل شناسایی شده و مورد واکاوی قرار گیرند تا با ارائه راهکارهای پیشگیرانه در این زمینه از بسیاری از آسیب‌های جسمی و روحی به تماشاگران و خسارت به اموال جلوگیری شده و زمینه برای حضور بیشتر تماشاگر، گذران اوقات فراغت و تخلیهٔ هیجانات مثبت آن‌ها فراهم شود؛ از این‌رو، سؤال اصلی مطالعهٔ حاضر این است که ویژگی‌های جمعیت‌شناختی تماشاگران فوتبال به چه میزان بر کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز آنان مؤثر است؟.

پیشینه و مبانی نظری

حکیمی و محمدپور (1401)، در مطالعه‌ای با عنوان «نقش استفاده از تلگرام بر بروز خشونت در تماشاگران فوتبال» که بر روی 384 نفر از تماشاگران فوتبال و کاربرهای کانال و گروه‌های فوتبالی تلگرام حاضر در تهران انجام دادند، در یافته‌های پژوهش خود اظهار کردند میان استفاده از تلگرام و خشونت تماشاگران فوتبال، رابطه وجود دارد. همچنین بین مؤلفه‌های میزان استفاده از تلگرام، گزارش‌های تحریک‌برانگیز در تلگرام، ویدئوهای تحریک‌برانگیز و انعکاس حواشی مسابقات در تلگرام و خشونت تماشاگران فوتبال رابطه وجود دارد. شبانی، همتی‌نژاد، شفیعی، فرجی و یاریقلی (1401)، در یک مطالعه اکتشافی با عنوان «نقش نهادهای تربیتی در نهادینه‌سازی فرهنگ و آداب حضور در استادیوم‌های فوتبال» که با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با 13 نفر از متخصصان حوزه مدیریت ورزشی و جامعه‌شناسی انجام دادند، در نتیجه مطالعه خود گزارش کردند که نهادهای تربیتی همچون خانواده، رسانه، آموزش‌وپرورش و آموزش عالی در قالب چهار تم اصلی و 13 مقوله شامل فرهنگ‌پذیری (آموزش فرزندان، خانواده‌ها، دانش‌آموزان، دانشجویان، شهروندان، معلمان و استادان)، الگوسازی و انتقال الگوهای فرهنگی - هواداری (تولید محتوای فرهنگی، آگاهی‌بخشی و اطلاع‌رسانی، اشاعه و ترویج الگوهای فرهنگی)، ارتقای علمی فرهنگ هواداری (توسعه مطالعات فرهنگی و غنی‌سازی محتوای کتب درسی) و هم‌اندیشی و شبکه‌سازی فرهنگی (تعامل و همکاری متقابل و زمینه‌سازی تحقق اهداف فرهنگی) در شکل‌گیری و نهادینه‌سازی فرهنگ و آداب حضور در استادیوم‌های فوتبال نقش دارند. بنی‌اسدی، قدیمی، خبیری، علی‌پور درویش و حجت (1400)، در مطالعه‌ای با عنوان «ارائه الگوی مدارای اجتماعی تماشاگران باشگاه‌های لیگ برتر فوتبال ایران» که با استفاده از روش داده‌بنیاد انجام دادند با 17 نفر از خبرگان و صاحب‌نظران مصاحبه انجام دادند و در پایان پس از ارائه الگوی پارادایمی و در نتیجه پژوهش خود گزارش کردند که در الگوی مدارای اجتماعی تماشاگران علاوه بر شرایط علی (شرایط ذهنی، ارزشی و نهادی)؛ شرایط زمینه‌ای (فردی، فرهنگی و اجتماعی)

و شرایط مداخله‌گر (زیرساخت فیزیکی و آموزشی) نیز در توسعه مدارای اجتماعی مهم است که در این بین شغل، تحصیلات، درآمد، محل سکونت، سن، وضعیت تأهل و سرمایه‌های فرهنگی را از جمله مهم‌ترین عوامل زمینه‌ساز بروز رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران می‌دانند.

زوربا، متلو و بایراکدار¹ (2017)، در مطالعه‌ای با عنوان «ارزیابی دیدگاه افسران پلیس ترکیه در مورد خشونت و هولیگانیسم در فوتبال» مهم‌ترین راهبردهای پیشگیری و کنترل خشونت‌های فوتبال را بررسی و در آن به راهبرد تعامل با رسانه‌ها و نیز نصب انواع دوربین‌ها در بخش‌های مختلف ورزشگاه‌ها اشاره کردند. این پژوهش نشان داد که پلیس، رسانه‌ها و همکاری پلیس با معاونت‌های قضایی نقشی تعیین‌کننده در پیشگیری از اوباشگری فوتبال دارد. وان، ویور، بلوا، لاد و آرمسترانگ² (2015)، در نتیجه پژوهش خود با موضوع «بررسی تأثیر هویت تیمی در تمایل به تحریک کلامی و فیزیکی توسط تماشاگران جوان بیس‌بال» که بر روی 80 نفر از تماشاگران جوان بیس‌بال انجام دادند، گزارش کردند که بر اساس هویت ورزشی میزان خشونت کلامی قابل‌پیش‌بینی است، این در حالی است که خشونت فیزیکی آنان را نمی‌توان بر اساس هویت ورزش پیش‌بینی کرد. رمضان اوغلو³ (2012)، در مطالعه‌ای با عنوان «رفتار تماشاگران از نظر نیروهای امنیتی در مسابقات ورزشی» با استفاده از ابزار پرسش‌نامه، دیدگاه 147 نفر از مسئولان تأمین‌کننده امنیت مسابقات ورزشی را در ارتباط با رفتار تماشاگران مورد بررسی قرار داد. وی اذعان کرد، بیش از 74 درصد نمونه آماری مورد بررسی معتقدند که نباید به تماشاگرانی که الکل مصرف کرده و رفتارهای تعصبی دارند اجازه ورود به استادیوم داده شود، همچنین مشارکت‌کنندگان در این مطالعه اعتقاد داشتند که رسانه‌ها، لیدرهای تماشاگران و نحوه قضاوت داوران از دیگر عامل‌های تحریک‌کننده رفتار نامناسب و پرخاشگرایانه تماشاگران است. از دیدگاه جامعه مورد مطالعه، ممانعت از ورود به ورزشگاه، آموزش و فرهنگ‌سازی تماشاگران و

1- Zorba, Mutlu & Bayraktar

2- Wann, Weaver, Belva, Ladd & Armstrong

3- Ramazanoglu

در نهایت استفاده از زور و دستگیری تماشاگران خشونت طلب از مهم ترین اقدامات نیروی انتظامی برای پیشگیری از رفتارهای وندالیسمی تماشاگران است. هایلاندر و گرانستروم¹ (2010)، در تحقیق خود با عنوان «سازمان دهی برای یک جمعیت مسالمت آمیز: نمونه ای از یک مسابقه فوتبال» نشان دادند که وقتی تنظیمات بر اساس (الف) جشنواره سازی (ب) ترتیبات برای نیازهای اساسی و نظم قابل تشخیص و (ج) ایجاد یک هویت فوق العاده باشد، نتیجه رویدادهای جمعی ممکن است مسالمت آمیز باشد. مور و شفر² در سال (2007)، در تحقیقی با عنوان «اثر نتیجه مسابقه راگبی بر روی پرخاشگری تماشاگران و گرایش به نوشیدن الکل» نشان دادند که بین میزان پرخاشگری قبل و بعد بازی تماشاگران تیم های برنده و بازنده تفاوت معناداری وجود دارد و نتیجه مسابقه تأثیر مستقیمی در بروز پرخاشگری تماشاگران دارد.

جمع بندی پیشینه: در این مطالعه سعی شده است از جدیدترین و بروزترین تحقیقات انجام شده در ارتباط با موضوع مورد بررسی استفاده شود. بررسی این تحقیقات نشان می دهد، اکثر آن ها به دنبال شیوه هایی برای کنترل رفتارهای خشونت آمیز و نابهنجار و ضد ارزش های اجتماعی از دیدگاه ها و منظرهای مختلف پرداخته اند. بیشتر مطالعات انجام شده به ویژه پیشینه های تحقیقاتی داخل کشور بر روی امنیت برگزاری مسابقات تمرکز دارند. پژوهش های انجام شده خارجی نیز با توجه به اینکه در چهارچوب قوانین و مقررات خاص خود و در شرایط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و با زیرساخت های متفاوت در قلمرو مکانی مورد مطالعه خاصی انجام شده اند، نتایج آن ها قابل تعمیم و استفاده برای نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران نیست. ضمن ارزشمند بودن این تحقیقات، هیچ کدام از آن ها به بررسی نقش ویژگی های جمعیت شناختی تماشاگران فوتبال بر کنترل رفتارهای خشونت آمیز آنان نپرداخته است.

1- Highlander & Granström
2- Moore and Shepherd

اوباشگری: اوباشگری به‌عنوان یک مسئله اجتماعی، از آشکارترین جلوه‌های خشونت در ورزش و بالأخص فوتبال می‌باشد. اوباشگری فوتبال اغلب، اغتشاشاتی است که توسط تماشاگران فوتبال انجام می‌شود، معمولاً این تعریف شامل فعالیت‌های جنایی بوده و بیشتر قبل یا بعد از مسابقه رخ می‌دهد و اکثر این ازدحام‌ها خودجوش‌اند. برخی معتقدند که اوباشگری به معنای خشونت نشان داده‌شده به‌وسیله گروهی از تماشاگران فوتبال، در داخل و خارج استادیوم‌ها است که بیشتر اوقات به‌وسیله افراد جوان صورت می‌گیرد و شامل بی‌نظمی، خشونت و خرابکاری در مقیاس وسیعی است که ممکن است شامل پرتاب اشیاء، تمدن‌ستیزی، حمله به پلیس و طرفداران خوش‌برخورد خودی و یا فحاشی مربوط به نژاد هم باشد. رفتار مخرب که معمولاً توسط تماشاگران مرد جوان فوتبال سر می‌زند در ریشه‌های اصلی آن ناشناخته‌اند و در اذهان عمومی بین اوباشگری، تماشاگران فوتبال و باشگاه‌ها یک تداعی معنی وجود دارد (اسپایج¹، 2014، ص 147).

پرخاشگری: تعاریف فراوانی درباره پرخاشگری ارائه شده است که وجود اشتراک و اختلاف آن‌ها نیز قابل توجه است. رفتار پرخاشگرانه ممکن است به شکل‌های مختلف از «بدرفتاری کلامی» که موجب آسیب روان‌شناختی می‌شود تا «برخورد بدنی شدید» در نوسان باشد. پرخاشگری در فعالیت‌های ورزشی به شکل ابزاری و بازتابی و یا کلامی و بدنی وجود دارد و از سوی افراد حاضر و شرکت‌کننده در رویدادهای ورزشی در قبال سایر بازیکنان، تماشاگران، مربیان، مقامات ورزشی و سایرین صورت می‌گیرد. صاحب‌نظران به دو نوع پرخاشگری، یعنی پرخاشگری واقعی و آیینی عقیده دارند؛ اولی را اعمال خشونت جسمانی علیه دیگران تعریف می‌کنند و دومی را کنایی یا نمادین می‌نامند. پرخاشگری آیینی محصول توافق در مورد مجموعه‌ای از قواعد است که از گفته‌های شرکت‌کنندگان در آن می‌توان استنباط کرد. قواعد درباره زمان مناسب حمله، شکل و اهداف حمله و ختم آن است (آقای، 1396، ص 48).

آرونسون¹ با تمایز بین دو نوع پرخاشگری، یعنی پرخاشگری ابزاری و بازتابی یا عاطفی، امکان وقوع هر دو را در عرصه ورزش متذکر می‌شود. پرخاشگری بازتابی با هدف آسیب فیزیکی یا روانی انجام می‌شود. هدف از این نوع پرخاشگری که احساسی بوده، آسیب‌رسانی است. پرخاشگری ابزاری شامل ضرب و جرح و ایجاد درد و رنج به‌عنوان ابزاری برای دستیابی به یک هدف است که شکل محسوس آن می‌تواند دستیابی به هدف‌های گوناگونی مانند پاداش مادی، پیروزی، افتخار یا تحسین باشد. این نوع پرخاشگری، خشونتی غیراحساسی و هدف از آن انجام وظیفه است. بارون² در تعریف نسبتاً جامعی از پرخاشگری می‌گوید: پرخاشگری هرگونه رفتاری است که هدف آن صدمه زدن یا آسیب رساندن به موجود زنده دیگری است که انگیزه اجتناب و دوری از چنین رفتاری دارد. این تعریف علمی سه ویژگی مشخص دارد:

- 1- پرخاشگری یک رفتار است، نه یک وضعیت ذهنی. به‌طور مثال اگر یک تماشاگر فوتبال با لگد صندلی ورزشگاه را شکست یک نوع پرخاشگری است و فرد پرخاشگر محسوب می‌شود.
- 2- پرخاشگری باید منجر به آسیب شود. پرخاشگری ممکن است بدنی (مانند پشت پا انداختن یا با آرنج به پهلوی حریف زدن) یا روانی (مانند گفتن کلمه‌ای رنج‌آور به حریف به‌منظور از بین بردن حرمت و شخصیت وی) باشد؛ بنابراین، صدمات ممکن است به صدمات فیزیکی محدود نشود بلکه ممکن است شامل حملات کلامی باشد که هدفش ایجاد دستپاچگی و عدم کنترل در فرد دیگر است.
- 3- پرخاشگری باید روی موجود زنده انجام شود. اگر یک بازیکن پس از یک سوت نامناسب داور، توپ را محکم به زمین بکوبد، عمل پرخاشگرانه انجام نداده است؛ زیرا هدف باید یک موجود زنده باشد.

1- Aronson

2- Baroon

با توجه به این تعاریف، بایستی خاطرنشان کرد که هیچ‌گونه پرخاشگری در ورزش قابل‌توجه نیست و پرخاشگر همیشه متهم به ایجاد صدمه عمدی به فرد دیگر است و از بروز این مسئله در هر سطحی خصوصاً در ورزش حرفه‌ای باید جلوگیری نمود؛ چون ورزشکاران حرفه‌ای همیشه در معرض نمایش عموم قرار دارند و ورزشکاران نوجوان و جوان در هر صحنه‌ای رفتارهای آن‌ها را مشاهده می‌کنند و مورد الگو قرار می‌دهند (آقایی، 1396، ص 51).

خشونت و پرخاشگری در تماشاگران فوتبال

خشونت و پرخاشگری به‌عنوان دو مفهوم به‌هم‌پیوسته و مرتبط می‌باشند. در تعریف خشونت و تمایز آن از پرخاشگری به نظر کاکلی¹ خشونت، عملی جسمانی است که با بی‌توجهی کامل به سلامت خود و دیگران، یا به‌منظور آسیب‌رساندن به شخص دیگر یا تخریب اموال انجام می‌شود؛ از این‌رو خشونت تنها یکی از انواع پرخاشگری محسوب می‌شود و به این لحاظ خشونت را حاوی مبادرت عمدی به ایجاد آسیب‌های جسمانی علیه دیگران تعریف می‌کنند (فنیل² و همکاران، 2019، ص 193).

عوامل مؤثر بر بروز پرخاشگری تماشاگران

ماهیت مسابقه و رفتارهای پرخاشگرانه: یکی از عوامل احتمالی بروز رفتارهای پرخاشگری در ورزش، همان طبیعت مسابقه است. مسابقه و رقابت برای دستیابی به هدف، موجب تحریک‌گریزه پرخاشگرانه در افراد می‌شود.

رقیب سرسخت‌بودن و رفتارهای پرخاشگرانه: نتایج تحقیقات و پژوهش‌های انجام‌شده در خصوص رقیب سرسخت‌بودن تیم‌های شرکت‌کننده نشان داده است که رقیب سرسخت‌بودن، احتمالاً عامل مؤثری در شدت و ضعف اعمال کنش نسبت به تیم بازنده خواهد بود. شکست در بازی‌هایی که دو تیم رقیب اصلی محسوب می‌شوند؛ احتمالاً واکنش سریع و تعصب‌آمیزی را برمی‌انگیزاند.

1- Coakly

2- Fenil

واکنش‌ها و انتظارات تماشاگران: وقتی تماشاچیان انتظار موفقیت یا باخت داشته باشند و عکس آن رخ دهد؛ با واکنش‌های هیجانی شدیدتری از سوی آن‌ها روبه‌رو می‌شویم.

نقض قاعده بازی: مانند رفتار خشونت‌آمیز بازیکنان درون میدان یا اعتراض به داور یا اهانت به تماشاگران که در دم وضعیت بازی را با برخورد اخلاقی تغییر داده و لذت تماشاگران را به تنش‌های دراماتیک مبدل می‌کند. احساس بی‌عدالتی، گاهی به واکنش‌های آن‌چنان جدی و پردامنه‌ای می‌انجامد که خشونت‌های جمعی را به بار می‌آورد (طاهری، 3399، ص 52).

تعصب: تعصب در هر چیز - به‌خصوص در ایدئولوژی‌های مذهبی و سیاسی - می‌تواند موجب خشونت و پرخاشگری شود که در تاریخ گذشته و رویدادهای زمان حال، مثال‌های فراوانی دارد.

فرهنگ و آداب‌ورسوم جامعه: در هر جامعه‌ای که خشونت و پرخاشگری یک رفتار بهنجار تلقی شود - در مقایسه با جوامعی که چنین وضعیتی ندارند - پرخاشگری به‌مراتب بیشتر است؛ همچنین گاهی به‌دلیل ضروریات اجتماعی و فرهنگی، همانند جنگ و نظایر آن در یک جامعه؛ پرخاشگری تقویت می‌شود. در چنین وضعیتی پرخاشگری با فراوانی بیشتر در افکار، تخیلات و اعمال افراد آن جامعه مشاهده می‌شود؛ زیرا جامعه به علت مقتضیات زمانی و مکانی خود، پرورش آن را ضروری می‌داند.

پایگاه اقتصادی و اجتماعی: پایگاه اقتصادی و اجتماعی افراد در تبیین نقشی که در موقعیت‌های مختلف بر عهده می‌گیرند، مؤثر است؛ به‌بیان‌دیگر، بسته به موقعیت اجتماعی، وضعیتی که فرد از لحاظ شغلی و اجتماعی در جامعه دارد؛ اهمیت نقش او در بعضی مواقع بیشتر یا کمتر می‌شود. بر این اساس، انتظار واکنش خشونت‌آمیز از افرادی که پایگاه اقتصادی - اجتماعی پایین، تحصیلات کم یا شغل نامناسب دارند، بیشتر است.

جوانی و تجرد: در جوامعی که اکثریت جمعیت آن را جوانان تشکیل می‌دهند؛ اگر به نیازهای آن‌ها توجه نشود، از منافع غیرقانونی سعی در ارضای

نیازهای خود می‌کنند؛ همچنین افراد مجرد توانمندی خشونت را بیش از دیگران دارا هستند؛ زیرا انرژی نهفته‌شده ناشی از قوی‌ترین غریزه یعنی غریزه جنسی را در روان و ناخودآگاه خود ذخیره دارند و در مواردی که ترس از مجازات کاهش یابد، مانند داخل ورزشگاه‌ها، این انرژی نهفته به‌صورت رفتار خشونت‌آمیز تجلی پیدا می‌کند.

بیکاری: تأثیرات مثبت و مستقیم بیکاری بر پدیدهٔ اوباشگری و رفتارهای تخریب‌گرایانه در ورزش فوتبال، به چند دسته تقسیم می‌شود. از جمله اینکه، بیکاری احتمالاً سن ازدواج را بالا می‌برد و در نتیجه دورهٔ عضویت فعال اوباش را در دسته‌های ولگرد افزایش می‌دهد؛ همچنین بیکاری باعث افزایش استفاده از خیابان به‌عنوان محل تجمع مردان و تقویت احساس بطالت آن‌ها می‌شود. از طرفی هم ماشینی‌شدن کارها، تمایزی را که در گذشته از نظر ضرورت وجود صفات مردانه بین اشتغال و بیکاری وجود داشت تا حد زیادی از بین برده است. در نتیجه، کارداشتن دیگر مستلزم مرد بودن و خشونت داشتن نیست؛ بنابراین پرخاشگری مردانه، ممکن است در محیط‌های غیر کاری بیشتر بروز پیدا کند؛ البته بیکاری می‌تواند تحت شرایط خاصی به کاهش نرخ اوباشگری در فوتبال نیز منجر شود و آن در صورتی است که فرض کنیم بیکاری باعث فقر می‌شود و در نتیجه اوباش توان تهیهٔ بلیت را برای حضور در ورزشگاه یا مسافرت به شهرهایی که تیمشان مسابقه دارد، ندارند یا استدلال‌های این‌چنینی که چندان منطقی به نظر نمی‌رسد (کارگر، غفوری، محمدی‌مقدم و مرادی، 3395، صص 177-178).

پر خاشگری در فوتبال ایران

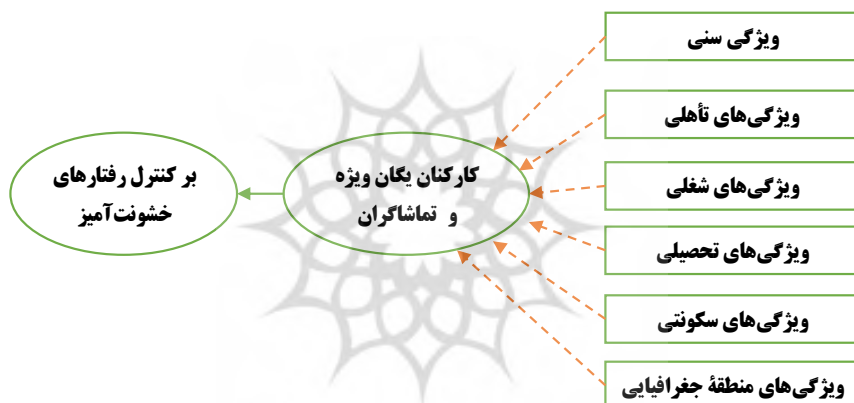
در اوایل دههٔ 1370 مسابقات قهرمانی باشگاه‌های کشور با نام «جام آزادگان» پیگیری شد. با فشار کنفدراسیون آسیا مبنی بر برگزاری مسابقات قهرمانی باشگاه‌ها به‌صورت حرفه‌ای و با تصویب فدراسیون فوتبال، اولین دورهٔ رقابت‌های لیگ حرفه‌ای (برتر) فوتبال کشور در سال 1380 آغاز شد. آغاز خشونت و پر خاشگری به‌طور جدی در فوتبال باشگاهی ایران به سال 1352 بازمی‌گردد که در جریان بازی‌های باشگاهی بین تعدادی از بازیکنان رخ داد.

پس از آن گاه‌وبی‌گاه در جریان برخی از بازی‌ها بین بازیکنان تیم رقیب، یا بین بازیکنان و مربیان با داوران برخوردهایی بعضاً خشونت‌آمیز رخ داد؛ اما این برخوردها هیچ‌گاه به تماشاگران سرایت نکرد و تماشاگران و طرفداران تیم‌ها خود را در چهارچوب هنجارهای مربوط به خود در داخل ورزشگاه که در نهایت به شعارهای توهین‌آمیز ختم می‌شد، نگه می‌داشتند و با یکدیگر به شکل جسمانی درگیر نمی‌شدند. علاوه بر این، موارد مربوط به خرابکاری و آشوبگری به میزانی تقریباً طبیعی و در حد قابل‌اغماض رخ می‌داد (طاهری، 1399، ص 36).

از اوایل دهه 1370 هم‌زمان با آغاز مسابقات قهرمانی باشگاه‌های کشور موسوم به «جام آزادگان» در برخی مسابقات مربیان، بازیکنان و تماشاگران تیم‌ها مبادرت به انجام حرکات و رفتارهای خشونت‌آمیز و پرخاش‌جویانه کرده‌اند که برخی از موارد مهم در این بخش بررسی شده است. زدن سیلی محکمی به‌صورت کمک‌داور مسابقه و اقدام به فحاشی از سوی یکی از مربیان باشگاهی که متعاقب این عمل به دستور ریاست سازمان تربیت‌بدنی (شهریور 1373) ورود او به همه استادیوم‌ها ممنوع اعلام شد. درگیری بازیکنان دو تیم پرسپولیس و استقلال در ورزشگاه آزادی و هجوم تماشاگران به داخل زمین که در این بازی سه بازیکن از پرسپولیس و یک بازیکن از استقلال اخراج شدند و بنا به تصمیم کمیته انضباطی، نتیجه بازی 3 بر صفر به سود تیم استقلال اعلام شد و افزودن بر این، پنج بازیکن از تیم پرسپولیس و چهار بازیکن از تیم استقلال از شش ماه تا سه سال از همراهی تیم‌های خود و حضور در مسابقات فوتبال محروم شدند، بازی بعدی این دو تیم در شهرستان بندرعباس و بدون حضور تماشاگران انجام شد. در آبان 1379 بازی دو تیم استقلال و فجرسپاسی شیراز در ورزشگاه حافظیه شیراز به علت اغتشاش در ورزشگاه و سنگ‌پرانی تماشاگران به داخل زمین نیمه‌تمام ماند و در پایان بازی نیروی انتظامی برای اولین بار چند بازیکن از این دو تیم را دستگیر کرد. کمیته انضباطی فدراسیون فوتبال، هفت بازیکن از دو تیم را از دو بازی تا 18 ماه محروم و به تناسب بین یک تا ده میلیون ریال جریمه نقدی کرد (کوهی، 1397، ص 26).

مدل مفهومی پژوهش

با توجه به پیشینه و مبانی نظری مورد بررسی برای کنترل و مدیریت رفتار تماشاگران و پیشگیری رفتارهای خشونت‌آمیز آن‌ها، توجه به ویژگی‌های جمعیت‌شناختی از جمله ویژگی‌های سنی، تأهل، شغل، تحصیلات، سکونت و منطقه جغرافیایی حائز اهمیت است که در تحقیقات مختلف به صورت پراکنده و موردی مورد بررسی قرار گرفته و در یک مطالعه به صورت همه‌جانبه، کلیه این متغیرها با هم بررسی نشده است؛ از این رو در مطالعه حاضر همه ویژگی‌های ذکر شده متناسب با هدف پژوهش که در مدل مفهومی زیر نیز نشان داده شده، مورد بررسی قرار گرفته است.

شکل 1. مدل مفهومی پژوهش

روش تحقیق

تحقیق حاضر یک تحقیق کمی است که بر اساس پارادایم‌ها و مفروضات پژوهش‌های خردگرایانه بنا شده است؛ بنابراین، پژوهش از نظر ماهیت، توصیفی و از نظر نوع، پیمایشی است. در این تحقیق جامعه آماری به دو قسمت تقسیم شده است: الف) همه تماشاگران فوتبال در سال 1398-1399 که به طور میانگین 100 هزار نفر می‌باشند و بر اساس جدول مورگان، نمونه آماری تماشاگران 200 نفر است. ب) کارکنان یگان ویژه فراجا مستقر در

تیپ‌های تهران که تعداد آن‌ها به‌طور تقریبی 14 گردان می‌باشد و نمونه آماری کارکنان 184 نفر است. پس از شناسایی جامعه آماری، برای جمع‌آوری اطلاعات از داده‌های تصنعی و معادل میانگین با پرسش‌نامه محقق‌ساخته‌ای که روایی و پایایی آن تأیید شده بود استفاده شد. برای تأیید روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه، پرسش‌نامه در اختیار 15 نفر از استادان قرار گرفت و پس از انجام اصلاحات موردنظر آن‌ها، پرسش‌نامه مورد تأیید قرار گرفت و سپس تعداد 23 پرسش‌نامه در یک مطالعه مقدماتی در اختیار جامعه آماری قرار گرفت و با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، میزان پایایی پرسش‌نامه 0/84 محاسبه شد. برای تحلیل داده‌ها نیز از آزمون‌های آماری، دوجمله‌ای، یو من ویتنی و ویلکاکسون استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی

جدول 1. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی کارکنان یگان ویژه

متغیر	طبقه‌بندی متغیر	فراوانی (نفر)	درصد
سن	20 تا 30 سال	65	35
	31 تا 40 سال	82	44/5
سابقه حضور در یگان ویژه ورزشگاه	41 تا 50 سال	37	15/5
	خیر	35	19
	بله	149	81
	کمتر از 5 سال	10	5.4
سابقه خدمت	6 تا 10 سال	56	30.4
	11 تا 15 سال	42	22.8
	16 تا 20 سال	48	26.1
	21 تا 25 سال	25	13.6
	بیشتر از 26 سال	3	1.6
تحصیلات	دیپلم	48	26.1
	کاردانی	48	26.1
	کارشناسی	68	37.0
درجه	کارشناسی ارشد	20	10.9
	افسر ارشد	31	16.8
	افسر جزء	60	32.6
	درجه‌دار	93	50.5

متغیر	طبقه‌بندی متغیر	فراوانی (نفر)	درصد
محل تولد	شهر	162	88
	روستا	19	12
جمع کل		n=184	

در جدول شماره 2، ویژگی‌های تماشاگران شامل وضعیت درآمد، وضعیت مسکن، شغل، تحصیلات، وضعیت تأهل و محل تولد نشان داده شده است.

جدول 2. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی تماشاگران

متغیر	طبقه‌بندی متغیر	فراوانی (نفر)	درصد
وضعیت درآمد	کمتر از یک میلیون در ماه	4	2.0
	بین یک تا دو میلیون در ماه	59	29.4
	بین دو تا دو و نیم میلیون در ماه	56	27.9
	بین دو و نیم تا سه و نیم میلیون در ماه	60	29.9
وضعیت مسکن	بیشتر از سه و نیم میلیون در ماه	21	10.4
	شخصی	75	37.3
	اجاره‌ای	125	62.2
شغل	شاغل	101	50.5
	بیکار	24	12.0
	دانشجو	45	22.5
	سرباز	30	15.0
تحصیلات	ابتدایی	20	10.0
	راهنمایی	78	39.0
	متوسطه	97	48.5
	کاردانی	1	.5
وضعیت تأهل	کارشناسی و بالاتر	4	2.0
	مجرد	94	47.0
	متاهل	106	53.0
	شهر	156	77.6
محل تولد	روستا	44	21.9
جمع کل		n=200	

فراوانی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی اجتماعات ورزشی مورد مطالعه

در بررسی توصیفی گویه‌های مربوط به شاخص سؤالات جمعیت‌شناختی اجتماعات ورزشی مشخص می‌شود، گویه «احتمال وقوع اجتماعات و اعتراضات

ورزشی با حضور تماشاگران با مشاغل منزلت اجتماعی بالا (مانند معلمان، استادان، پزشکان، وکلا و...) کاهش می‌یابد.» با فراوانی 43/2 در رتبه اول و گویه «حضور دانش‌آموزان در ورزشگاه‌ها، امکان وقوع رفتارهای پرخاشگرانه را افزایش می‌دهد.» با میانگین 28.2 در رتبه دوم و گویه «هر چه اجتماع کنندگان ورزشی از سنین جوان‌تر باشند، احتمال وقوع مسائل انتظامی و امنیتی بیشتر می‌شود.» با فراوانی 27.7 در رتبه سوم قرار دارند.

در بررسی توصیفی گویه‌های مربوط به شاخص ویژگی‌های منطقه جغرافیایی و اقتصادی مشخص می‌شود، گویه «هر چه اجتماع کنندگان ورزشی از لحاظ درآمدی وضعیت نامطلوبی داشته باشند، مسائل امنیتی و پرخاشگری بیشتری در ورزشگاه بیشتر رخ می‌دهد.» با فراوانی 42 در رتبه اول و گویه «هر چه اجتماع کنندگان ورزشی از لحاظ زندگی و محیط جغرافیایی وضعیت مطلوبی داشته باشند، رفتارهای پرخاشگرانه و اوباشگری در ورزشگاه کمتر است.» با فراوانی 38/2 در رتبه دوم و گویه «حضور جوانان سابقه‌دار مجرم در ورزشگاه‌ها، امکان وقوع حوادث و مسائل امنیتی، انتظامی و اوباشگری را افزایش می‌دهد.» با فراوانی 38 در رتبه سوم قرار دارند.

در بررسی توصیفی گویه‌های مربوط به شاخص ابزارهای نظارتی و کنترلی اجتماعات ورزشی مشخص می‌شود، گویه «میزان معطل نمودن (خواسته یا ناخواسته) تماشاگران در بیرون از ورزشگاه و گیت‌های بازدید بدنی توسط مأمورین پلیس ویژه» با فراوانی 35/0 در رتبه اول و گویه «انجام بازرسی بدنی مناسب قبل از ورود به استادیوم و استقرار گیت‌های الکترونیکی بازرسی بدنی» با فراوانی 34/5 در رتبه دوم و گویه «حضور پلیس با لباس ورزشی در سکوها و روبه‌روی تماشاگران و استفاده از عوامل نفوذی در قالب تماشاگران در بین معترضین به جهت فرونشاندن سریع‌تر» با میانگین 24/5 در رتبه سوم قرار دارند.

یافته‌های استنباطی

در پژوهش حاضر با توجه به اینکه داده‌های بخش کمی دارای توزیع غیر نرمال بودند (مقدار sig برای آزمون کلموگروف اسمیرنوف کوچک‌تر از مقدار 0/05 بود)، از آزمون‌های ناپارامتریک برای تحلیل داده‌ها استفاده شد.

جدول شماره 3. آمار تحلیلی از دیدگاه کارکنان یگان ویژه

متغیر	میانگی ن	انحراف معیار	تعداد بزرگ‌تر از عدد مبنا (3)	سطح معنی‌داری آزمون دوجمله‌ای
ویژگی‌های جمعیت‌شناختی اجتماعات ورزشی	14.2	2.6	102	0/000
ویژگی‌های منطقه جغرافیایی و اقتصادی	36.6	0.995	128	0/000
پایگاه اجتماعی	79.9	14.9	131	0/000
ابزارهای نظارتی و کنترلی	79.9	14.9	104	0/000

جدول شماره 4. آمار تحلیلی از دیدگاه تماشاگران

متغیر	میانگی ن	انحراف معیار	تعداد بزرگ‌تر از عدد مبنا (3)	سطح معنی‌داری آزمون دوجمله‌ای
ویژگی‌های جمعیت‌شناختی اجتماعات ورزشی	16.4	1.8	118	0/000
ویژگی‌های منطقه جغرافیایی و اقتصادی	14.5	0.27	114	0/000
پایگاه اجتماعی	9.6	2.6	136	0/000
ابزارهای نظارتی و کنترلی	92.3	12.3	552	0/000

همان‌طور که در جدول شماره 3 و 4 نشان داده شده است، همه ابعاد مورد بررسی از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز مؤثر هستند (مقدار sig کوچک‌تر از مقدار 0/05 بود). در ادامه، به‌منظور مقایسه تفاوت دیدگاه دو گروه کارکنان یگان ویژه با تماشاگران ورزشی در خصوص عوامل جمعیت‌شناختی و نقش آن‌ها در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از آزمون یو من ویتنی¹ استفاده شد.

1. Mann-Whitney U

سؤال اول: بین ویژگی سنی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران ورزشی از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول شماره 5. آمار ویژگی‌های سنی

Sig	Z	یو من ویتنی	میانگین رتبه‌ها		مؤلفه
			تماشاگران	کارکنان یگان ویژه	
0/004	-2/88	49582	333	381/9	ویژگی سنی

مقدار sig برابر 0/004 از سطح معناداری 0/05 کوچک‌تر است؛ لذا فرض صفر آزمون (بین ویژگی سنی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود ندارد). رد می‌شود. پس می‌توان نتیجه گرفت که بین ویژگی سنی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد. میانگین رتبه‌ای نقش ویژگی سنی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران کارکنان یگان ویژه برابر 381/9 بیشتر از تماشاگران برابر 333 است؛ به عبارت دیگر، کارکنان یگان ویژه نقش ویژگی سنی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران مؤثرتر می‌دانند.

سؤال دوم: بین ویژگی تأهلی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول شماره 6. آمار ویژگی‌های تأهلی

Sig	Z	یو من ویتنی	میانگین رتبه‌ها		مؤلفه
			تماشاگران	کارکنان یگان ویژه	
0/09	-1/68	52456	347/2	375/6	ویژگی تأهلی

مقدار sig برابر 0/09 از سطح معناداری 0/05 بزرگ‌تر است؛ لذا فرض صفر آزمون (بین ویژگی تأهلی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود ندارد). قبول می‌شود. پس می‌توان نتیجه گرفت که بین ویژگی تأهلی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

سؤال سوم: بین ویژگی شغلی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول شماره 7. آمار ویژگی‌های شغلی

Sig	Z	یو من ویتنی	میانگین رتبه‌ها		مؤلفه
			تماشاگران	کارکنان یگان ویژه	
0/001	-4/29	45627/5	316/6	389/03	شغلی

مقدار sig برابر 0/001 از سطح معناداری 0/05 کوچک‌تر است؛ لذا فرض صفر آزمون (بین ویژگی شغلی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود ندارد). رد می‌شود. می‌توان نتیجه گرفت که بین ویژگی شغلی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد. میانگین مؤلفه برای کارکنان یگان ویژه برابر 389/03 و تماشاگران برابر 316/6 است؛ به عبارت دیگر، کارکنان یگان ویژه نقش ویژگی شغلی را در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران مؤثرتر می‌دانند.

سؤال چهارم: بین ویژگی تحصیلی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول شماره 8. آمار ویژگی‌های تحصیلی

Sig	Z	یو من ویتنی	میانگین رتبه‌ها		مؤلفه
			تماشاگران	کارکنان یگان ویژه	
0/001	-3/35	48105	327/7	384/1	ویژگی تحصیلی

مقدار sig برابر 0/001 از سطح معناداری 0/05 کوچک‌تر است؛ لذا فرض صفر آزمون (بین ویژگی تحصیلی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود ندارد). رد می‌شود. پس می‌توان نتیجه گرفت که بین ویژگی تحصیلی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد. میانگین رتبه‌ای مؤلفه ویژگی تحصیلی برای

کارکنان یگان ویژه برابر 384/1 که بیشتر از تماشاگران 327/7 است؛ به عبارت دیگر، کارکنان یگان ویژه نقش ویژگی تحصیلی را در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران مؤثرتر می‌دانند.

سؤال پنجم: بین ویژگی سکونتی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول شماره 9. آمار ویژگی‌های سکونتی

Sig	Z	یو من ویتنی	میانگین رتبه‌ها		مؤلفه
			تماشاگران	کارکنان یگان ویژه	
0/38	-0/87	52835	388/5	372/9	ویژگی سکونتی

مقدار sig برابر 0/38 از سطح معناداری 0/05 بزرگ‌تر است؛ لذا فرض صفر آزمون (بین ویژگی سکونتی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود ندارد). قبول می‌گردد. پس می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت معناداری بین ویژگی سکونتی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران وجود ندارد.

سؤال ششم: بین ویژگی منطقه جغرافیایی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول شماره 10 آمار ویژگی‌های منطقه جغرافیایی

Sig	Z	یو من ویتنی	میانگین رتبه‌ها		مؤلفه
			تماشاگران	کارکنان یگان ویژه	
0/12	-1/56	51055	397/4	369/7	ویژگی منطقه جغرافیایی

مقدار sig برابر 0/12 از سطح معناداری 0/05 بزرگ‌تر است؛ لذا فرض صفر آزمون (بین ویژگی منطقه جغرافیایی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود ندارد). قبول می‌گردد. پس می‌توان نتیجه گرفت که بین ویژگی منطقه

جغرافیایی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

سؤال اصلی: بررسی رتبه‌بندی عوامل کنترل اجتماعات ورزشی بر اساس ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

جدول شماره 11. رتبه‌بندی عوامل کنترل اجتماعات ورزشی

Sig	درجه آزادی	کراسکال وایس	میانگین رتبه‌ها			
			ابزارهای نظارتی و کنترلی	پایگاه اجتماعی	جغرافیایی و اقتصادی	ویژگی‌های جمعیت‌شناختی
0/001	3	677/158	1543/77	921/95	1934/16	1978/12
عوامل						

مقدار sig برابر 0/001 از سطح معناداری 0/05 کوچک‌تر است؛ لذا فرض صفر آزمون رد می‌شود. پس می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت معناداری بین عوامل کنترل اجتماعات ورزشی بر اساس ویژگی‌های جمعیت‌شناختی وجود دارد. میانگین رتبه‌ای نقش ویژگی‌های جمعیت‌شناختی برابر 1978/12 در بین عوامل ذکر شده از همه بیشتر است. شایان ذکر است که جغرافیایی و اقتصادی، ابزارهای نظارتی و کنترلی پایگاه اجتماعی به ترتیب در رده‌های بعدی عوامل مؤثر بر کنترل اجتماعات ورزشی می‌باشند.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر ویژگی‌های جمعیت‌شناختی تماشاگران فوتبال بر کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز آنان انجام شد. در ادامه به تحلیل و بحث و نتیجه‌گیری درباره هر کدام از عوامل جمعیت‌شناختی مؤثر بر رفتار آنان پرداخته شده است.

تحلیل ویژگی سنی: بین ویژگی سنی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد. مقدار sig برابر 0/004 از سطح معناداری 0/05 کوچک‌تر است؛ بنابراین، بین ویژگی سنی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه

کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. پس می‌توان نتیجه گرفت که بین ویژگی سنی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد. میانگین رتبه‌ای به‌دست‌آمده نیز نشان می‌دهد که کارکنان یگان ویژه نقش ویژگی سنی را در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران مؤثرتر می‌دانند. یافته‌های به‌دست‌آمده در خصوص ویژگی سنی تماشاگران در این مطالعه با یافته‌های بنی‌اسدی و همکاران (1400)، حکیمی و محمدپور (1401) و رمضان اوغلو (2012) همسو است. بنی‌اسدی و همکاران (1400)، شغل، تحصیلات، درآمد، محل سکونت، سن، وضعیت تأهل و سرمایه‌های فرهنگی را ازجمله مهم‌ترین عوامل زمینه‌ساز بروز رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران می‌دانند.

با توجه به اینکه معمولاً تماشاگران از گروه‌های سنی نوجوانان و جوانان هستند و این گروه‌های سنی دارای ویژگی‌های روان‌شناسی خاصی هستند و از طرفی با توجه به اقتضای سنی خود دارای انرژی و تحرک و نشاط بالا هستند؛ در صورتی که به این ویژگی آن‌ها توجه نشود می‌تواند کنترل اجتماعات ورزشی را برای دست‌اندرکاران برگزاری مسابقات با مشکل همراه سازد.

تحلیل ویژگی تأهل: بین ویژگی تأهل در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد. مقدار sig برابر 0/09 از سطح معناداری 0/05 بزرگ‌تر است؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که بین ویژگی تأهل در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود ندارد و این به این معنی است که هر دو گروه معتقدند که تأهل در کنترل رفتار تماشاگران مؤثر است. ازجمله عواملی که می‌تواند در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران و در بین تماشاگران تیم‌های ورزشی مؤثر باشد عامل تأهل است. نتایج این تحقیق و بررسی‌ها نشان‌دهنده آن است که افراد مجرد بیشتر به ایجاد ناآرامی در ورزشگاه ترغیب می‌شوند و کنترل افراد مجرد در اجتماعات نیز سخت‌تر است. یافته‌های به‌دست‌آمده در خصوص ویژگی تأهل

تماشاگران در این مطالعه با یافته‌های بنی‌اسدی و همکاران (1400)، شبانی و همکاران (1401) و زوربا و همکاران (2017) همسو است.

تحلیل ویژگی شغلی: بین ویژگی شغلی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد. مقدار sig برابر 0/001 از سطح معناداری 0/05 کوچک‌تر است؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که بین ویژگی شغلی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در همین راستا، کارکنان یگان ویژه نسبت به تماشاگران نقش ویژگی شغلی را در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران مؤثرتر می‌دانند. در تبیین این متغیر، می‌توان چنین اظهار کرد که شغل افراد و منبع درآمد ثابت می‌تواند در افراد شخصیتی خارج از آنچه فرد دارد ایجاد کند و رفتار وی را نیز تحت تأثیر قرار دهد و با توجه به همین ویژگی، فرد دست به هر کار نزنند و رفتار پرخطر و خارج از شأن شغلی خود نداشته باشد؛ بنابراین، جداسازی افراد هنگام فروش بلیت اینترنتی می‌تواند به کنترل افراد نیز بیشتر کمک کند. یافته‌های به‌دست‌آمده در خصوص ویژگی شغلی تماشاگران در این مطالعه با یافته‌های بنی‌اسدی و همکاران (1400) و هایلاندر و گرانستروم (2010) همسو است.

تحلیل ویژگی تحصیلی: بین ویژگی تحصیلی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد. مقدار sig برابر 0/001 از سطح معناداری 0/05 کوچک‌تر است؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که بین ویژگی تحصیلی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد. با توجه به یافته‌های به‌دست‌آمده، کارکنان یگان ویژه نقش ویژگی تحصیلی را در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران مؤثرتر می‌دانند. در تحلیل متغیر سطح تحصیلات می‌توان چنین اظهار کرد که هرچه افراد از سطح تحصیلی بالاتر برخوردار باشد، شیوه رفتار در جامعه نیز تحت تأثیر این عامل قرار می‌گیرد و خود را کمتر در برخورد با عواملی که نشئت‌گرفته از بی‌فرهنگی اجتماعی است قرار می‌دهند و همین

عامل باعث کاهش ناآرامی در ورزشگاه‌ها می‌شود. یافته‌های به‌دست‌آمده در خصوص ویژگی تحصیلی تماشاگران در این مطالعه با یافته‌های بنی‌اسدی و همکاران (1400) و هایلاندر و گرانستروم (2010) همسو است.

تحلیل ویژگی سکونتی: بین ویژگی سکونتی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد. مقدار sig برابر 0/038 از سطح معناداری 0/05 بزرگ‌تر است؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت معناداری بین ویژگی سکونتی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران وجود دارد. به عبارتی یافته‌های پژوهش‌های حاضر نشان داد، ویژگی سکونتی می‌تواند در بروز رفتارهای نابهنجار تماشاگران مؤثر باشد. در همین راستا، می‌توان چنین تشریح کرد که افرادی که در زندگی دارای کمبودهایی هستند و درگیری‌های فکری و مالی زیادی دارند معمولاً در جریان هیجانات بیشتر تحت تأثیر قرار می‌گیرند. افرادی که مستأجر هستند نیز در زمره این افراد هستند که با توجه به وضعیت گرانی‌ها و تورم این وضعیت تشدید می‌شود. یافته‌های به‌دست‌آمده در خصوص ویژگی تحصیلی تماشاگران در این مطالعه با یافته‌های بنی‌اسدی و همکاران (1400) و وان و همکاران (2015) همسو است.

تحلیل ویژگی منطقه جغرافیایی: بین ویژگی منطقه جغرافیایی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد. مقدار sig برابر 0/012 از سطح معناداری 0/05 بزرگ‌تر است؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که بین ویژگی منطقه جغرافیایی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران از دیدگاه کارکنان یگان ویژه و تماشاگران تفاوت معنی‌داری وجود دارد. محیط دگرگون‌شده که در ابتدا با هدف ایجاد فضای مطلوب و مناسب برای نیازهای پایه و اجتماعی انسان ایجاد شده بود، در تداوم رشد جمعیت و فشار بر منابع محیطی دچار مشکلات عدیده‌ای شده و فضای زیستی را به محیطی نامناسب، ناامن، پرازدحام و به تعبیری غیرقابل تحمل تبدیل کرده است. پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد که

حتی شرایط یکسان محیط‌های طبیعی یا اجتماعی تأثیرات متفاوتی بر روی افراد گوناگون خواهند داشت. البته این مطلب از جهتی نتیجه تعامل و ارتباط عوامل وراثتی و محیطی است؛ به‌عنوان مثال، تأثیر آب‌وهوای گرم را بر روی افرادی که در محیط پرجمعیت زندگی می‌کنند. کاملاً واضح و روشن است که چنین موقعیتی، بروز رفتارهای خشونت‌آمیز را افزایش می‌دهد؛ اما این امر بدان معنی نیست که هرکسی که در چنین محیطی زندگی می‌کند، رفتار خصمانه‌ای خواهد داشت. بر اساس همین مطالب می‌توان گفت که تأثیرگذاری محل زندگی در محیط‌هایی همانند ورزشگاه و اینکه افرادی که تاکنون در این‌گونه محیط‌ها زندگی حضور نداشته‌اند بیشتر تحت تأثیر فضای ناآرام استادیوم قرار گرفته و رفتار مخاطره‌آمیز در آنان بیشتر دیده می‌شود. یافته‌های به‌دست‌آمده در خصوص ویژگی تحصیلی تماشاگران در این مطالعه با یافته‌های بنی‌اسدی و همکاران (1400) و مور و شفر (2007) همسو است.

تحلیل رتبه‌بندی عوامل: بررسی رتبه‌بندی عوامل کنترل اجتماعات ورزشی بر اساس ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نشان می‌دهد که مقدار sig برابر 0/000 از سطح معناداری 0/05 کوچک‌تر است؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت معناداری بین عوامل کنترل اجتماعات ورزشی بر اساس ویژگی‌های جمعیت‌شناختی وجود دارد. در همین راستا ویژگی جغرافیایی و اقتصادی، ابزارهای نظارتی و کنترلی پایگاه اجتماعی به‌ترتیب در رده‌های بعدی عوامل مؤثر بر کنترل اجتماعات ورزشی می‌باشند.

در کل می‌توان نتیجه گرفت که اجتماعات ورزشی در فوتبال ایران برخلاف سایر کشور اروپایی سازمان‌یافته نیست و فقط قبل و بعد و در حین تماشای بازی اتفاق می‌افتد. در بررسی توصیفی گویه‌های مربوط به شاخص جمعیت-شناختی اجتماعات ورزشی و منطقه جغرافیایی و اقتصادی مشخص شد که مهم‌ترین عوامل و زمینه‌های وقوع اوباشگری در نزد پاسخگوها به‌ترتیب عبارت بودند گویه «احتمال وقوع اجتماعات و اعتراضات ورزشی با حضور تماشاگران با مشاغل منزلت اجتماعی بالا (مانند معلمان، استادان، پزشکان، وکلا و...) کاهش می‌یابد»، «حضور دانش‌آموزان در ورزشگاه‌ها، امکان وقوع رفتارهای پرخاشگرانه

را افزایش می‌دهد»، «هر چه اجتماع‌کنندگان ورزشی از سنین جوان‌تر باشند، احتمال وقوع مسائل انتظامی و امنیتی بیشتر می‌شود» جالب بود که دو گویۀ «شهری بودن یا شیوه‌های زندگی در محیط‌های گوناگون (مثلاً حاشیه‌نشین- بودن) عاملی در چگونگی رفتار تماشاگران در مسابقات ورزشی است» و «زندگی در روستا عاملی در چگونگی رفتار تماشاگران در مسابقات ورزشی است» کمترین تأثیر را در کاهش و پیشگیری از وقوع اوباشگری داشت؛ برعکس آنچه که تصور می‌شود حاشیه‌نشینی و شهری یا روستایی بودن بیشترین تأثیر را در اوباشگری داشته باشد.

همچنین در بررسی توصیفی سایر گویه‌ها برای کنترل و نظارتی اجتماعات ورزشی مشخص شد که «برگزاری مسابقه در آب‌وهوای نامناسب مثل هوای بسیار گرم»، «رفتار تحریک‌آمیز داور مانند اشتباهات، کارت دادن‌ها، اخراج‌ها و...» و «میزان معطل نمودن (خواسته یا ناخواسته) تماشاگران در بیرون از ورزشگاه و گیت‌های بازدید بدنی توسط مأمورین پلیس ویژه» بیشترین عوامل و زمینه‌های وقوع اوباشگری هستند و گویه‌های «انجام بازرسی بدنی مناسب قبل از ورود به استادیوم و استقرار گیت‌های الکترونیکی بازرسی بدنی»، «حضور پلیس بالباس ورزشی در سکوها و روبه‌روی تماشاگران و استفاده از عوامل نفوذی در قالب تماشاگران در بین معترضین به جهت فرونشاندن سریع‌تر» و «معرفی تماشاگران خاطی به دستگاه قضایی و اعمال جریمه نقدی برای آن‌ها و بازتاب رسانه‌ای آن» بیشترین عوامل در کاهش اوباشگری هستند.

پیشنهادها

- با توجه به اینکه حضور افراد با مشاغل دارای منزلت بالای اجتماعی موجب کاهش بروز رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران می‌شود، برای فرهنگیان و سایر افراد دارای مشاغل با منزلت اجتماعی بالای جامعه امتیازاتی از قبیل بلیت نیم‌بها در نظر گرفته شود؛

- برای افراد با تحصیلات بالاتر امتیازاتی از قبیل اختصاص صندلی در جایگاه‌های مناسب و بلیت با تخفیف ویژه در نظر گرفته شود؛

-مسئولین برقراری امنیت مسابقات با محوریت یگان ویژه، در زمان برگزاری مسابقات حساس و پرترفدار مانع ورود افراد دارای سابقه کیفری جرائم خشن و همچنین افراد دارای سابقه رفتارهای خشونت‌آمیز در ورزشگاه شوند؛

-با توجه به شرایط برگزاری مسابقات از قبیل حساسیت بازی، پخش زنده تلویزیونی، وضعیت‌های آب و هوایی و ... تمهیدات لازم برای برقرار نظم و امنیت پیش‌بینی و اجرا شود؛

-فرماندهی انتظامی برای تهیه زیرساخت‌های لازم برگزاری مسابقات از قبیل سامانه فروش بلیت الکترونیکی مسابقات فوتبال، کمک‌داور ویدئویی، نصب دوربین‌های مداربسته در نقاط مختلف ورزشگاه و... به‌طور مستمر از مسئولین ذی‌ربط مطالبه‌گری داشته باشند؛

-برای افزایش دقت و سرعت در بازرسی و جلوگیری از ورود اشیای ممنوعه، خستگی و برخوردهای نامناسب بین کارکنان یگان ویژه و تماشاگران، برای بازرسی‌های بدنی تماشاگران از درگاه‌های الکترونیکی بازرسی استفاده شود؛

-به‌منظور برخورد مناسب و مقتضی با تماشاگران و پرهیز از هرگونه رفتار تحریک‌آمیز توسط کارکنان یگان ویژه و در نظر گرفتن ویژگی‌های جمعیت‌شناختی تماشاگران، از قبیل سن، تحصیلات و... آموزش مهارت‌های حرفه‌ای برای کارکنان یگان ویژه مستقر در ورزشگاه به‌طور مستمر برگزار شود.

سپاسگزاری

از فرماندهان یگان ویژه و همه کسانی که در تدوین این پژوهش، نویسندگان را یاری کرده‌اند تشکر و قدردانی می‌شود.

— احسانی، محمد؛ کوزه‌چیان، هاشم؛ خبیری، محمد و آزادان، مهدی. (1398). چالش‌های مدیریت جمعیت لیگ برتر فوتبال ایران. مدیریت و توسعه ورزش، 8 (2)، 82-95. قابل بازیابی از:

https://jsmd.guilan.ac.ir/article_3451.html

— آقایی، مجید. (1396). جرم‌شناسی خشونت تماشاگران فوتبال. رساله دکتری رشته حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات.

— بنی‌اسدی، محمدرضا؛ قدیمی، بهرام؛ خبیری، کاوه؛ علی‌پور درویش، زهرا و حجت، شهلا. (1400). ارائه الگوی مدارای اجتماعی تماشاگران باشگاه‌های لیگ برتر فوتبال ایران. فصلنامه پژوهش‌های کاربردی در مدیریت ورزشی، 10 (2)، 111-122. قابل بازیابی از:

https://arsmb.journals.pnu.ac.ir/article_8236.html

— جهانگیری، علیرضا. (1395). تحلیل جرم‌شناختی خشونت در ورزش از سوی ورزشکاران در محیط‌های ورزشی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه تهران.

— حسنی اردبیلیق، علی. (1393). بررسی جامعه‌شناختی تأثیر عوامل اجتماعی مؤثر بر شکل‌گیری رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران فوتبال در ورزشگاه دوهزارنفری خلخال در سال 1391. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی. دانشگاه آزاد اسلامی - دانشگاه آزاد اسلامی واحد خلخال. دانشکده زبان و ادبیات فارسی.

— حکیمی، شهریار و محمدپور، سارا. (1401). نقش استفاده از تلگرام بر بروز خشونت در تماشاگران فوتبال. مطالعات توسعه اجتماعی ایران، 14 (56)، 281-290. قابل بازیابی از:

https://jisds.srbiau.ac.ir/article_20856.html

— شبانی، سپیده؛ همتی‌نژاد، مهرعلی؛ شفیعی، شهرام؛ فرجی، رسول و یاریقلی، بهبود. (1401). نقش نهادهای تربیتی در نهادینه‌سازی فرهنگ و آداب حضور در استادیوم‌های فوتبال. پژوهش در ورزش تربیتی، 10(26)، 265-294. قابل بازیابی از:

https://res.ssric.ac.ir/article_2182.html

— صدیق سروستانی، رحمت‌الله. (1381). تخلیه منفعل هیجان یا تزریق فعال خلجان (پژوهشی در مورد درگیری‌های حواشی مسابقات فوتبال). مطالعات جامعه‌شناختی، 19(19)، 69-92. قابل بازیابی از:

<https://journals.ut.ac.ir/article50522.html>

— طاهری، حسین. (1399). طراحی مدل انتظامی مدیریت رفتار تماشاگران فوتبال در ایران. رساله دکتری رشته مدیریت ورزشی دانشگاه صنعتی شاهرود.

— کارگر، غلامعلی؛ غفوری، فرزاد؛ محمدی‌مقدم، یوسف و مرادی سیاسر، غلامرضا. (1395). ارائه الگوی عوامل تأثیرگذار بر امنیت رویدادهای ورزشی ایران. فصلنامه انتظام اجتماعی، 8(4)، 157-190. قابل بازیابی از:

<http://sopra.jrl.police.ir/article68858.html>

— کوهی، محمد. (1397). آسیب‌شناسی مدیریت انتظامی در کنترل رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران فوتبال. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته فرماندهی و مدیریت انتظامی، دانشگاه علوم انتظامی امین.

— لوبون، گوستاو. (1395). روان‌شناسی توده‌ها. ترجمه کیومرث خواجه‌پهنا. تهران: روشنگران و مطالعات زنان.

— مرادی سیاسر، غلامرضا؛ عبدالرحمانی، رضا؛ پرویزی، غلامرضا و محمودی، محمود. (1397). تأثیر شیوه‌های کنترلی پلیس و تصویرسازی رسانه‌ها در کاهش گرایش تماشاگران فوتبال ایران به خشونت و اوباشگری. فصلنامه انتظام اجتماعی، 10(4)، 217-241. قابل بازیابی از:

<http://sopra.jrl.police.ir/article588559.html>

– نقوی، محبوبه و خادم، امیررضا. (1401). بررسی نقش سرمایه اجتماعی بر شکل‌دهی رفتارهای مطلوب تماشاگران فوتبال با تأکید بر حضور زنان در استادیوم‌های ورزشی. *فصلنامه مرکز مطالعات راهبردی وزارت ورزش و جوانان*، 21(55)، 211-236. قابل بازیابی از:

<https://doi.org/10.22034/ssys.2022.1288.1893>

– ولی‌زاده، شاهین. (1397). *ارزیابی عملکرد فرماندهان یگان ویژه فاتب در مدیریت انتظامی مسابقات فوتبال با روش 360 درجه*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته فرماندهی و مدیریت انتظامی. دانشگاه علوم انتظامی امین.

Courakis nestor. (2004). football violence: not only a British problem. *European journal on criminal policy and research*, 6, 293-302. Retrieved from:

<https://doi.org/10.1023/A:1008629810060>

– Fenil, E., Manogaran, G., Vivekananda, G. N., Thanjaivadivel, T., Jeeva, S., & Ahilan, A. J. C. N. (2019). Real time violence detection framework for football stadium comprising of big data analysis and deep learning through bidirectional LSTM. *Computer Networks*, 151, 191-200. Retrieved from:

<https://doi.org/10.1016/j.comnet.2019.01.028>

Hylander, I., & Granström, K. (2010). Organizing for a peaceful crowd: An example of a football match. In *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research*, 11(2), 8-34. Retrieved from:

<https://doi.org/10.17169/fqs-11.2.1462>

– Moore, S. C., Shepherd, J. P., Eden, S., & Sivarajasingam, V. (2007). The effect of rugby match outcome on spectator aggression and intention to drink alcohol. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 17(2), 118-127. Retrieved from:

<https://doi.org/10.1002/cbm.647>

- Nicholson, J., & Higgins, G. E. (2017). Social structure social learning theory: Preventing crime and violence. *Preventing crime and violence*, 11-20. Retrieved from:
https://doi.org/10.1007/978-3-319-44124-5_2
- Ramazanoğlu, F. (2012). Spectators' behaviour from the view of security forces in sport competitions. *Science of martial arts*, 8(2), 59-63. Retrieved from:
<https://archbudo.com/view/abstract/id/10581>
- Spaaij, R. (2014). Sports crowd violence: An interdisciplinary synthesis. *Aggression and violent behavior*, 19(2), 146-155. Retrieved from:
<https://doi.org/10.1016/j.avb.2014.02.002>
- Wann, D. L., Weaver, S., Belva, B., Ladd, S., & Armstrong, S. (2015). Investigating the impact of team identification on the willingness to commit verbal and physical aggression by youth baseball spectators. *Journal of Amateur Sport*, 1(1), 1-28. Retrieved from:
<https://doi.org/10.17161/jas.v1i1.4919>
- ZORBA, E., MUTLU, T. O., & BAYRAKDAR, A. (2017). An evaluation of Turkish police officer's view on violence in football and hooliganism. *The Online Journal of Recreation and Sports*, 6(4), 1-12. Retrieved from:
<https://doi.org/10.22282/ojrs.2017.17>